

Gripande roman om vänskap och jazz i Förintelsens skugga

Tomas Böhm. **The Vienna jazz trio**. 395 sidor. Stockholm: Natur och Kultur, 2000. ISBN 91-27-07861-2.

Recensent: Claes Andersson, psykiater, författare, fd kulturminister i Finland.

Det skall genast sägas: Tomas Böhms roman »The Vienna jazz trio» är en djupt gripande och ömsint bok, en mästertlig skildring av några unga judiska musikers och intellektuella liv, så som de utformades under ungdomstiden i 1920-talets Wien och vidare genom åren av nazistisk krigsförberedelse, annekteringskrigen, pogromerna och människoslakten, fram till de allierades seger 1945 och efterkrigstidens uppbyggnads- och sorgearbete. Många av romanens människor dödades i koncentrationslägren. Judarna i Österrike var lika rättslösa som judarna i Tyskland.

En del av dem som lyckas överleva emigrerar till USA, där en av huvudpersonerna, författaren och jazzpianisten Nathan Menzel, på sin ålderdom vid en intervju berättar om sitt liv.

Skildrar en epok i Europas 1900-talshistoria

Samtidigt som romanen beskriver de tre unga jazzmusikernas, Nathans, Peters och Gerhards och deras hustrurs, älskarinnors och familjers skiftande öden i en stormig och för så många judar ödesdiger tid, formar sig boken till en bred epokskildring av Europas 1900-talshistoria, med dess våldsamma politiska konflikter och omvälvningar. Här beskrivs hur nazismen gradvis krossade demokratin, hur Hitlers maktapparat med våldsmetoder, mord, angiveri och lögnaktig propaganda till slut organiserade historiens största industriellt genomförda människoslakt, Förintelsen. I denna historiens grymma kvarn förintades tiotals miljoner människor, familjer stympades. Människorna försökte fly undan nazismen men många var chanslösa inför det nazistiska vålds- och utrotningsmaskineriet.

De tre unga männen Nathan, Peter och Gerhard, pianisten, basisten och klarinettisten, börjar spela jazz tillsammans i Wien på 1920-talet. De är lidelsefullt engagerade i den nya synkoperade »negermusik» som nått Europa från New Orleans genom musiker som King Oliver, Bessie Smith och Louis Armstrong.

Samtidigt är de aktiva socialister som alla på sitt sätt engagerar sig politiskt i kampen mot den alltmer hotfulla nazismen och Adolf Hitler, eller »skrikhalsen Hitlort» som han kallas av Nathan, som skriver kolumner i en socialistisk tidskrift under pseudonymen Blanca Schwartz.

Psykiatri och jazz två huvudteman

Sigmund Freud och hans dotter Anna, också hon en av psykoanalysens banbrytare, liksom Ernst Jones, en av Freuds viktigaste elever och den som lyckades ordna med Freuds flykt till England när pogromerna och morderna på judar redan inletts, är viktiga gestalter i romanen. Så är också Wilhelm Reich, psykoanalytikern och anarkisten som utslöts både ur Psykoanalytiska föreningen och ur kommunistpartiet på grund av sin för långt gående radikalism.

Jazzmusiken går som en röd tråd genom de här människornas liv. Den blir ett andningshål i en tillvaro som ofta är

så fylld av tragedier att det är svårt att förstå hur dessa människor över huvud taget stod ut. Jazzen innebär för dem själva livshoppet, beviset för att det fria skapandet och skaparglädjen trots allt existerar.

Småningom blir jazztrion känd och framgångsrik och etablerar samarbete med några av de främsta amerikanska jazzlegenderna, Coleman Hawkins, Nat och Cannonball Adderley, Paul Desmond, Joe Morello, och också några svenska världsstjärnor, Simon Brehm, Arne Domnérus, Bengt Hallberg.

En fiktiv dokumentär

Romanen har således ett inslag av dokumentarism, även om den till sin detaljutformning är fiktiv, med en levande och trovärdig dialog och ett nätverk av livsöden som korsar och belyser varandra. Vi får vara patienter hos Sigmund Freud och Wilhelm Reich. Vi får samtala med Ernst Jones och Anna Freud. Vi spelar med Charlie »Bird» Parker och Miles Davis.

Att romanen blir till en så stark brygd att jag under läsningens gång blev tvungen att lägga boken åt sidan helt enkelt därför att jag blev så rörd och upprörd, beror dels på att den är så skickligt skriven, dels på den starka och fruktansvärda historiska verklighet den skildrar.

Viktig källa för ständig påminnelse

Numera uttrycks ofta farhågor över att de yngre generationerna inte längre vet vad som hände under Förintelsen. Det är svårt att generation efter generation hålla minnet levande hos dem som inte har någon egen, eller av den äldre generationen förmedlad omedelbar erfarenhet av judeutrotningens fasor.

Jag föreställer mig att Tomas Böhms roman, med sina levande och gripande gestalter vore en viktig källa till information också för de unga, som annars har svårt att förstå hur allt det kunde hända som då hände.

Idealiskt underlag för en film

Själv läste jag romanen girigt, ömsom gråtande, ömsom skrattande, med ett igenkännande också för alla de resonemang om jazzten och jazzmusikerna som här rikligt serveras. Boken vore också ett idealiskt underlag för en film. •